

SÖZLÜK

A

- adalet** : Herkesin yasalarla tanınmış olan hakkını vermek, bu hakka ilişmemek ilkesi.
- alt kültür** : Özellikle bölgesel, etnik, sınıfsal ve dinsel temellerde oluşan farklı kültürel yapılar.
- analiz** : Bir bütünü, onu oluşturan parçalara ayırarak çözümlenme.

B

- bağımsızlık** : Bir kişi, toplumsal grup ya da toplumun ekonomik, siyasal, kültürel vb. yönlerden başka kişi, grup ya da toplumların yönetimi altında bulunmaması durumu.
- baskı grubu** : Ülke yöneticilerini, kamuoyunu veya başka toplumsal kuruluşları etkileyerek, üyelerinin ortak çıkarlarını gerçekleştirmeyi amaçlayan örgütlü toplumsal gruplar.
- bilim** : Olayların ve nesnelerin, oluşum, yapı ve gelişimindeki yasallıkları açıklamaya çalışan sistemli bilgi elde etme etkinliği.
- birincil ilişki** : Katılanlar arasında yüz yüze, kişisel, yakın etkileşime dayalı, yoğun, kapsamlı ilişki biçimi.
- bulgu** : Var olan ancak bilinmeyen bir nesneyi, bağlantıyı bulup meydana çıkarma işlemi. Veri.

C-Ç

- çevre** : Bir varlığın bağıntı kurduğu kendi dışındaki varlıkların tümü. Hayatın gelişmesine etki yapan, doğal, toplumsal kültürel vb. dış faktörlerin bütünlüğü.

D

- değer** : Nesne ve olayların bir toplum, bir sınıf ya da bir insan bakımından taşıdığı önemi belirleyen niteliği, kıymet.
- değer yargısı** : Nesne ve olaylara karşı benimsenen iyi-kötü, haklı-haksız vb. türden yargıların her biri.
- demokrasi** : Aralarında hiçbir üstünlük gözetmeksizin bütün vatandaşların katıldığı toplumsal örgütleniş biçimi. Halkın egemenliğine dayanan yönetim biçimi.

E

- ekoloji** : Canlıların birbirleriyle ve çevreleriyle ilişki ve etkileşimlerini inceleyen bilim dalı. Çevre bilim.
- emek** : İnsanın belli bir amaca ulaşmak üzere giriştiği hem doğal ve toplumsal çevresini, hem de kendi kendisini değiştiren bilinçli çalışma.
- enflasyon** : Fiyatların toptan yükselmesi, para değerinin düşmesi biçiminde kendisini gösteren ekonomik süreç.
- etnoloji** : Yeryüzünde yaşayan insan topluluklarının maddî ve manevî kültürlerini karşılaştırmalı olarak ve birbiriyle ilişkileri içinde inceleyen bilimdalı. Budun bilim.

F

- feodalite** : Tarım ekonomisine dayalı, yönetim gücünü tek başına elinde bulunduran senyör (feodal) ile toprağa bağımlı, feodalin malı olan serflerin oluşturduğu toplumsal, ekonomik ve siyasal yapı.
- formel** : Açık, kesin. Biçimsel.

G

- gecekond** : Özellikle büyük kentlere göç eden kırsal nüfusun kamuya ya da özel kişilere ait olan toprak parçaları üzerinde kaçak olarak yaptığı, sağlık,koşulları elverişli olmayan konut ya da yerleşim yeri.
- gerileme** : İnsanın veya içinde yaşadığı toplumsal yapının veya ögelerinden birinin doğal ve toplumsal çevresi üzerinde denetim olanaklarının azalması.
- güç** : Harekete geçiren etken. Kuvvet.

H

- hukuk** : Hak deyiminin çoğuludur. Adaletin gerektirdiği kuralları dile getirir.
- hükümet** : Devlet işlerini yürütmekle görevli kuruluşlar ve kişiler. Siyasî iktidar.

I-İ

ırkçılık	: İnsanların toplumsal özellik ve farklılıklarını kalımsal, ırksal özelliklerine indirgeyerek bir ırkın başka ırklara üstün olduğunu öne süren öğretisi.
icat	: Yeni bir şey yaratma, bulma.
ikincil ilişki	: İçtenlik ve yakınlığın bulunmadığı; dolaylı ilişkiler sırasında kurulan, kişisel olmayan, resmî nitelikli toplumsal ilişki türü.
ilerleme	: Bir durumdan daha yüksek ya da yetkin aşamaya doğru değişme.
iletişim	: Düşünce ve duyguların bireyler, toplumsal gruplar, toplumlar arasında söz, yazı, görüntü vb. aracılığı ile aktarılmasını sağlayan toplumsal etkileşim süreci. Haberleşme.
inanç	: Herhangi bir şeyi doğru, iyi veya güzel olarak kabul etme, benimseme, savunma.
istihdam	: Üretim etkinliğinde, işte kullanma.
istilâ	: Silâh gücüyle bir ülkeyi ele geçirmek, işgal etmek. Fethetmek.
iş bölümü	: Herhangi bir işin, üretim etkinliğinin insanlar, gruplar, kurumlar arasında bölüşülmesi.

K

kalkınmak	: Durumunu düzeltmek, aşamalı bir biçimde gelişmek, ilerlemek.
kalkınma plânı	: Hükûmet tarafından ulaşılabilecek amaçları belirleyen, bazı kesimlerdeki artış ölçüsünü tespit eden ve uygulanması gerekli çareleri önceden gösteren ekonomik, sosyal programın belli süreler için hazırlanması işi.
kamuoyu	: Toplumsal olay ve olgular konusunda toplumsal grupların ya da halkın ortaklaşa yapısını yansıtan düşüncelerin toplamı.
kongre	: Delegelerin katılımıyla yapılan toplantı. Kurultay.
kuram	: İnsana doğal ve toplumsal çevresini belli ölçüde denetleme, olanağı veren genel bilgi ve açıklama düzeni.
kurum	: Toplumsal ihtiyaçların karşılanması sürecinde oluşturulmuş görece sürekliliğe sahip, değişebilir davranış kalıplarının, rollerin, kökleşmiş ilişkilerin oluşturduğu yapı. (Hukuk, eğitim, ekonomi, devlet, aile vb.)

- kurumlaşma** : Herhangi bir davranış, düşünüş, inanış biçiminin tarihsel olarak görece durağan ve toplumca değer verilen kalıplara dönüşmesi süreci.
- kültür emperyalizmi** : Bir kültürün veya kültürlerin, başka kültür veya kültürler üzerine müdahale (açık ya da gizli) ederek, kendi istediği yönde kültürleşme, kültürel değişme sağlaması.
- kültür şoku** : Kültürleşme sonucu bireylerin yeni kültüre uyum sağlayamamaktan ortaya çıkan kısa ya da uzun süreli uyumsuzluk, sıkıntı durumu.
- kültürleme** : Bireyin doğumundan ölümüne dek süren, ona sosyal kişiliğini veya kültürel kimliğini kazandıran toplumsallaşma süreci. Toplumsallaşma.
- kültürleşme** : Kültürel yayılma süreciyle gelen maddî ve manevî öğelerle başka kültürden gelen birey ve grupların, belli bir kültüre girmesi ve karşılıklı etkileşim sonucu, her ikisinde değişmesi.

L

- liberalizm** : Ekonomik alanında ve buna bağlı olarak toplumun tüm alanlarında serbestliği temel alan düşünsel öğreti. Liberalizm, “Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler.” ilkesinden hareket eden serbest girişim ekonomisinin düşünsel temelini oluşturur.

M

- medya** : Dilimizde hem iletişim araçlarını, hem de iletişim ortamını anlatmak amacıyla kullanılır. İletişim araçları, iletişim ortamı.
- meşru** : Hukuka uygun.
- meşrutiyet** : Hükümdarla yönetilen bir ülkede hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan hükümet biçimi.
- millî** : Millete özgü, ulusal.
- millî ekonomi** : Bir ülkede ekonomik olayların (üretim, bölüşüm, tüketim) kendine özgü ekonomi siyaseti.
- millîleştirme** : Millî bir nitelik verme.

milliyet	: Bağlı bulunulan millet. Millete özgü olma durumu veya millî olma durumu, ulusallık.
milliyetçilik	: Millet ve ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutma anlayışı, ulusalcılık.
miting	: Bir olaya dikkati çekmek için açık yerlerde yapılan toplantı.
model	: Bir şeyi örnek olarak veya hareket noktası yaparak açıklanan görüşler. Biçim, benzer örnek.
modern	: Çağa uygun, çağcıl, asrî.
modernize	: Yenileştirilmiş, modern, çağcıl duruma getirilmiş.
monarşi	: Siyasî otoritenin genellikle miras yolu ile bir kişinin üzerinde toplandığı devlet düzeni veya rejimi, tek erklik.
monist	: Tekçi.
muhafazakâr	: Muhafaza eden, tutucu.
muhalif	: Bir tutuma, bir görüşe, bir davranışa karşı olan. Aykırı görüşte olan.
mülkiyet	: İnsanın herhangi bir şeye sahip olması.

N

nedensellik ilkesi	: Nedensel, nedenle ilgili olan. Nedensellik ilkesi. “Her şeyin bir sebebi vardır ve aynı şartlar altında, aynı nedenler, aynı etkileri doğurur.” biçiminde özetlenebilen ilke.
nesnel	: İnsan bilincinin dışında ve ondan bağımsız olan (şey). Öznel karşıtı. Bireyin kişisel görüşlerinden bağımsız olan. Objektif.
nicelik	: Bir şeyin sayılabilen, ölçülebilen veya azalıp çoğalabilen durumu. Bir şeyin eşit parçalara bölünebilen ve ölçülebilir olan yanları.
nispî	: Göreli, bağıntılı, izafî, rölâtif.
nitelik	: Bir şeyi o şey yapan onu başka şeylerden ayıran özellik.
norm	: Kural olarak benimsenmiş, yerleşmiş ilke veya kanuna uygun durum.
nüfus yoğunluğu	: Bir ülkede ya da bölgede kilometre kare başına düşen insan sayısı.

O

- oligarşi** : Siyasî gücün birkaç kişinin, bir ailenin ya da bir grubun elinde toplandığı yönetim biçimi.
- otorite** : Meşrû kabul edilen kurumlaşmış güç. Yetke.

Ö

- öge** : Bir bileşiği oluşturan daha yalın kesimlerden her birine verilen genel ad. (Eski dilde, unsur).
- ön yargı** : Bireyde, başka bireylere, toplumsal gruplara, normlara karşı sevgi ya da tam zıddı düşmanlık duygusu uyanmasına yol açan, koşullanmış bir duygusal tutumu yansıtan genelleme. Peşin hüküm.
- örf** : Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolları bütünü. Yasalarla belirlenmemiş olan ve halkın kendiliğinden uyduğu gelenek, âdet. Töre.
- örgüt** : Ortak bir amaç veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik, teşkilât. Bir kuruma bağlı alt bölümlerin bütünü.
- özgürlük** : İnsanların doğa ve toplumun nesnel yasalarını bilinçli olarak kullanabilmeleri, böylece toplumsal gelişmeyi amaçlı olarak gerçekleştirebilmeleri, toplumun da bireyin de gelişimi için zorunlu olan bütün maddî ve manevî ön koşulları yaratabilmeleri durumu.

P

- piyasa** : Arz ve talebin karşılaştığı alan. Pazar.
- piyasa ekonomisi** : Üretimin bir plâna göre değil, kâr elde etmek için yapıldığı, fiyatların arz ve talebe göre belirlendiği, özel girişime dayanan ekonomi.
- program** : Belirli şartlara ve düzene göre yapılması öngörülen işlemlerin bütünü.
- propaganda** : Bir düşünceyi, inancı, fikri, programı, plânı topluma tanıtmaya, benimsetmeye ve yayma amacıyla söz, yazı gibi yollarla gerçekleştirilen çalışma.

R

rant	: Bir mal veya paranın belirli bir süre içinde emek verilmeden sağladığı gelir.
rasyonel	: Akla dayanım, akla uygun, ölçülü.
realist	: Gerçekçi.
referandum	: Halk oylaması.
reform	: Daha iyi duruma getirmek için yapılan değişiklik, iyileştirme, düzeltme, ıslahat.
rejim	: Yönetme, düzenleme, biçim, düzen. Bir devletin yönetim biçimi.
reklâm	: Bir şeyi halka tanıtmak, beğendirmek ve böylelikle satışını sağlamak için denenen her türlü yol.
resmî	: Devletin olan, devlete ait, devletle ilgili.
revalüasyon	: Bir paranın değerini altına ve dövize göre yeniden ayarlama.
rezerv	: Saklanmış, biriktirilmiş şey.

S

sanal	: Gerçekte yeri olmayıp, zihinde tasarlanan farazî, tahminî.
sanayileşme	: Tarımsal olmayan, üretimde makinelerin yaygınlaştığı, kırdan kente göç yoluyla kentleşmenin arttığı, uzmanlaşma ve farklılaşmaya dayalı iş bölümünün arttığı, fabrikasyon üretiminin genişleyip yoğunlaştığı süreç. Endüstrileşme.
sayıştay	: Devletçe harcanan paranın hesaplarını denetleyen yüksek kurul.
sendika	: İşçilerin veya işverenlerin ekonomik, toplumsal ve kültürel çıkarlarını korumak ve daha da geliştirmek için aralarında kurdukları birlik.
sınıflamak	: Bölümlemek, tasnif etmek.
sistem	: Aralarında karşılıklı bağımlılık bulunan öğelerin oluşturduğu dizge. Düzen.
sosyal	: Toplumla ilgili, toplumsal, içtimaî .
siyasal parti	: Düşünce, görüş ve çıkarları ortak olan bireylerin oluşturduğu, belirli bir programı olan ve iktidara gelmeyi amaçlayan siyasal topluluk.
sosyolog	: Toplum bilimi uzmanı, toplum bilimci.

- statü** : Mevki, durum, pozisyon.
süreç : Aralarında birlik olan veya belli bir düzen içinde tekrarlanan, ilerleyen, gelişen olay veya hareketler dizisi, oluşum.

Ş

- şehirleşme** : Özellikle sanayinin gelişmesi sonucu nüfusun şehirlerde toplanması ve şehir alanlarının genişlemesi süreci. Kentleşme.
şiddet : Karşıt görüşte olanlara, ikna ya da uzlaşma yöntemi yerine kaba kuvvet kullanma. Bir gücün derecesi, sertlik.
şovenizm : Değişik ırk, kültür ve uluslar arasında düşmanlık yaratmayı amaçlayan ve bu yolda kışkırtmada bulunan aşırı ulusçuluk akımı. Irkçılık.

T

- tanrı bilimi** : İlâhiyat, teoloji.
tanzimat : Yönetimi iyileştirme tasarısı, düzeltme. İdarî işlerin düzeltilmesi için alınan önlemlerin ve yapılan uygulamaların tamamı.
tapınmak : Tanrı'ya veya ilâh olarak kabul edilen şeye karşı inanış ve bağlılık anlatmak için belirli kurallara bağlı dinî hareketlerde bulunmak. İbadet etmek.
teizm : Tanrıçılık. İlâhi şeylere, Tanrı'ya inanma. Doğanın üstünde ve ötesinde olan yani evrene aşkın olan bir Tanrı'ya inanç.
tek tanrıci : Tek tanrıçılığa inanan (kimse), monoteist.
teknokrasi : Devlet yönetiminde son sözün yönetim ve ekonomi uzmanlarına bırakılmasına dayanan siyasî yöntem.
teknoloji : Bir sanayi dalı ile ilgili yapım yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletleri kapsayan bilgi.
terör : Yıldırma, korkutma, tedhiş.
topluluk : İleri ölçüde bütünleşmiş, birincil ilişkilerin egemen olduğu, kültürün geleneksel ve türdeş olduğu yerel gruplar. Cemaat.
toplumsal dayanışma: Bir toplumsal grubun ya da toplumun üretim yapısı, kurumları ve değerlerinin birbiriyle tutarlı olması durumu.
toplumsal ilerleme : İnsanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin artması, bilimin, kültürel öğelerin toplumda yaygın olarak dağılması, bireysel tözgürlüğün genişlemesi süreci.

- toplumsal tabaka** : Katman, kat. Bir toplumsal sistem içinde makam, şöhret, meslek, statü vb. bakımdan ayrılan topluluklardan her biri.
- tüketim** : Mal ve hizmetlerin istek ve ihtiyaçları gidermek üzere kullanılması.
- tüketim toplumu** : Bir işe yarasın yaramasın, bir ihtiyacı karşılansın karşılamasın, üretimin asıl olarak satmak ve kâr etmek için yapıldığı, üretimde niteliğin ve rasyonelliğin göz ardı edilerek, reklâmcılık yoluyla bireylerin moda, heves ve alışkanlıkların baskısı altına alınarak “tüketmeyi istemeye” yöneltildiği toplum.

U

- ulus** : Feodal düzenin yıkılışı ve kapitalist düzenin oluşum döneminde ortaya çıkan, toprak, ekonomik yaşam, dil, ruhsal yapı ve kültürel özellikleri yönünden benzerlik gösteren geniş insan topluluğu. Millet.
- uzlaşma** : Bireylerin ya da toplumsal grupların, toplumsal değerlerin paylaşılmasında karşılıklı ödümlerle bir anlaşmaya varılması.

Ü

- üretim** : İnsanın var olması için, doğayı değiştirmesi ve doğayı değiştirirken kendini de değiştirmesi süreci.
- üretim biçimi** : Toplum yaşamında, insanların yaşamları için gerekli olan şeyleri (yiyecek, giyecek, barınak vb.) elde etmelerinin tarih içinde gösterdiği türlü düzenlerden (ilkel ortaklık, kölecilik, kapitalist, vb.) her biri.

V-Y

- varlık** : Bilinçten bağımsız olarak var olan nesnel dünya.
- yabancılaşma** : Belli tarihsel koşullarda bireysel ve toplumsal etkileşimler sonucunda ortaya konulan ürünlerin (emeğin, paranın, toplumsal ilişkilerin, insanın özelliklerinin ve yeteneklerinin) bu etkilerden bağımsız ve bunlara egemen veya özlerinde olduklarından değişik biçimde kavranması.

SOSYOLOJİ 1

yapı	: Parçaları ve ögeleri arasında durağan bağlar ve karşılıklı ilişkiler bulunan sistem ya da bütün.
yargı	: Doğru ya da yanlış olabilen bir değerlendirme. Hüküm.
yurt	: Bir halkın yüzyıllar boyunca içinde yaşayıp kültürünü oluşturduğu ve bu yolla bayındır kıldığı toprak parçası. Vatan.
yürürlük	: Gereğinin yapıdır olması durumu.

Z

ziraat	: Çiftçilik, tarım.
zor kullanmak	: Bir işin yapılması için her türlü baskıya başvurma.
zorunluluk	: Olayların iç özlerindeki düzenlilik, yasallık ve yapı gereği, belli koşullar altında ortaya çıkması kaçınılmaz olan şey. İnsanın, doğanın ve toplumun nesnel yasalarına bağımlı olması durumu.